

Małgorzata Bulkowska

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy

POZYCJA PRODUKTÓW POCHODZENIA ZWIERZĘCEGO W POLSKIM HANDLU ROLNO-SPOŻYWCZYM

THE POSITION OF PRODUCTS OF ANIMAL ORIGIN IN POLISH AGRI-FOOD TRADE

Słowa kluczowe: handel zagraniczny, konkurencyjność, branża mięsna, branża mleczarska

Key words: foreign trade, competitiveness, meat industry, dairy industry

JEL codes: F13, F14, F15

Abstrakt. Celem artykułu jest przedstawienie pozycji produktów branży mięsnej i mleczarskiej w polskim handlu rolno-spożywczym w latach 2010-2016. Dokonano analizy zmian w strukturze geograficznej i towarowej w handlu produktami wybranych sektorów na tle całego sektora rolno-spożywczego oraz na podstawie wskaźników ujawnionych przewag komparatywnych (RCA) dokonano oceny ich pozycji konkurencyjnej. Badania wykazały, że pomimo niesprzyjających okoliczności zewnętrznych związanych z ograniczeniami w handlu, sektor mięsny pozostaje kluczowy dla polskiego przemysłu spożywczego. Odpowiada on za około 20% eksportu i generuje 1/3 nadwyżki w handlu produktami rolno-spożywczymi. Najszybciej w Polsce rozwija się branża drobiarska, która w najmniejszym stopniu odczuła skutki embarga i sukcesywnie powiększała swoje przewagi komparatywne.

Wprowadzenie

Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej (UE) i włączenie do jednolitego rynku europejskiego spowodowało wzrost wymiany handlowej produktami pochodzenia zwierzęcego. Istotne zmiany związane z integracją z UE zaszły w całym polskim sektorze rolno-spożywczym. Dzięki procesom dostosowawczym do UE, polskie branże mięsna oraz mleczarska stały się jednymi z najbardziej nowoczesnych i innowacyjnych w UE [Mroczek, Tereszczuk 2014]. Sektory te cechują się wysokim i rosnącym udziałem w polskim handlu zagranicznym produktami rolno-spożywczymi. Wprowadzone przez Rosję w 2014 roku embargo na większość produktów żywnościowych spowodowało znaczące utrudnienia dla branży mięsnej i mleczarskiej, dla których rynek rosyjski był znaczącym odbiorcą, największym wśród krajów pozaunijnych [Ambroziak, Szczepaniak 2014].

Przeanalizowano zmiany w wielkości, strukturze oraz kierunkach eksportu produktów spożywczych pochodzenia zwierzęcego, zwracając szczególną uwagę na tendencje, które miały miejsce w ostatnich latach. Zbadano również, jaki miały wpływ na zmiany pozycji konkurencyjnej obu branż odgrywających znaczącą rolę w całym sektorze rolno-spożywczym i w rolnictwie.

Material i metodyka badań

Celem artykułu jest ocena zmian pozycji branży mięsnej i mleczarskiej w polskim w eksporcie rolno-spożywczym. Punktem wyjścia było przedstawienie polskich obrotów handlowych produktami rolno-spożywczymi w podziale na poszczególne branże. Następnie dokonano analizy tendencji w handlu produktami mięsnymi i mleczarskimi w latach 2010-2016 oraz oceny konkurencyjności z wykorzystaniem wskaźnika ujawnionych przewag komparatywnych (RCA).

Istota wskaźnika RCA polega na określeniu, czy udział danej grupy towarów w eksporcie omawianego kraju jest wyższy/niższy od udziału tej grupy towarów w światowym eksporcie na określony rynek [Ambroziak 2014]. Wskaźniki RCA wyliczono według wzoru:

$$RCA = \frac{x_{ij} / \sum_{i=1}^N x_i}{x_{iw} / \sum_{i=1}^N x_{iw}}$$

gdzie: RCA_{ij} – wskaźnik ujawnionych przewag komparatywnych w polskim eksporcie i -tej, grupy produktów na j -ty rynek, x_{ij} – polski eksport i -tej grupy produktów na j -ty rynek, x_{iw} – światowy eksport i -tej grupy produktów na j -ty rynek, N – liczba grup produktów.

Wartość wskaźnika wyższa niż 1,0 oznacza, że udział eksportu artykułów rolno-spożywczych w eksporcie ogółem analizowanego kraju na określony rynek jest większy niż ich udział w światowym eksporcie ogółem na ten rynek, natomiast niższa od 1,0 sytuację odwrotną. Wartości wskaźnika większe niż 1,0 świadczą o ujawnionej przewadze komparatywnej badanego państwa.

Do produktów rolno-spożywczych zaliczono działy 01-24 klasyfikacji HS, spośród których wyróżniono produkty przemysłu spożywczego oraz produkty rolne. Produkty przemysłu spożywczego podzielono na 17 branż: mięsną, rybną, owocowo-warzywną, olejarską, mleczarską, młynarską i skrobiową, piekarską i makaronową, cukrowniczą, cukierniczą, kawy i herbaty, koncentratów, paszową, spirytusową, winiarską, piwowarską, napojów bezalkoholowych oraz tytoniową. Analizę przeprowadzono na podstawie danych handlowych z bazy danych WITS-Comtrade, wyrażonych w USD. Analizą objęto lata 2010-2016.

Wyniki badań

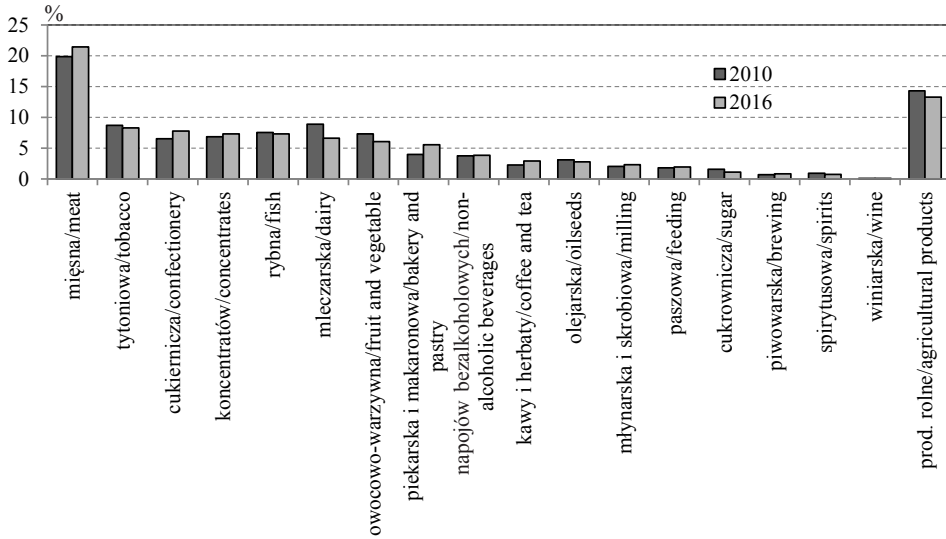
Pozycja branży mięsnej i mleczarskiej w polskim handlu rolno-spożywczym

W latach 2010-2016 polski eksport rolno-spożywczy zwiększył się blisko o połowę, z 17,5 mld USD do 25,5 mld USD. Produkty przemysłu spożywczego stanowiły ponad 80% wartości eksportu. Spośród wyróżnionych 17 branż przemysłu spożywczego największe znaczenie w polskim eksporcie miała branża mięsna (21,4%), a najmniejsze winiarska (0,1%). W porównaniu z 2010 rokiem wartość eksportu wzrosła we wszystkich branżach przemysłu spożywczego. W największym stopniu zwiększył się udział branży piekarskiej i makaronowej (o 40% – do 5,5%), kawy i herbaty (o 29% – do 2,9%) oraz piwowarskiej (o 21% – do 0,8%), natomiast zmniejszył się udział produktów branży cukrowniczej (o 30% – do 1,1%), mleczarskiej (o 25% – do 6,6%) oraz owocowo-warzywniej (o 17% – do 6,1%).

Na wyróżnione 2 branże obejmujące produkty pochodzenia zwierzęcego (mięsną i mleczarską) przypadało 28% wartości polskiego eksportu rolno-spożywczego, z tego 21,4% na produkty branży mięsnej, która odgrywa najważniejszą rolę w polskim handlu rolno-spożywczym. Wpływy ze sprzedaży produktów branży mleczarskiej stanowiły 6,7% wartości polskiego eksportu rolno-spożywczego. Większy udział od branży mleczarskiej w polskim eksporcie miały 4 sektory: tytoniowy, cukierniczy, koncentratów oraz rybny¹ (rys. 1).

W 2016 roku Polska miała dodatnie saldo obrotów handlowych produktami rolno-spożywczymi w wysokości 7,8 mld USD. Dodatni bilans występował wyłącznie w handlu produktami przemysłu spożywczego. W handlu produktami rolnymi od wielu lat Polska notuje stały deficyt. Wśród 17 wyróżnionych branż, w przypadku 14 odnotowano w 2016 roku dodatni wynik handlowy. Największym dodatnim saldem charakteryzowała się branża mięsna (3,7 mld USD), a następnie tytoniowa (1,8 mld USD), piekarska i makaronowa (1,0), rybną (0,8 mld USD) i mleczarską (0,8 mld USD). Ujemne saldo wymiany handlowej miały zaś branże olejarska, winiarska i spirytusowa (rys. 2).

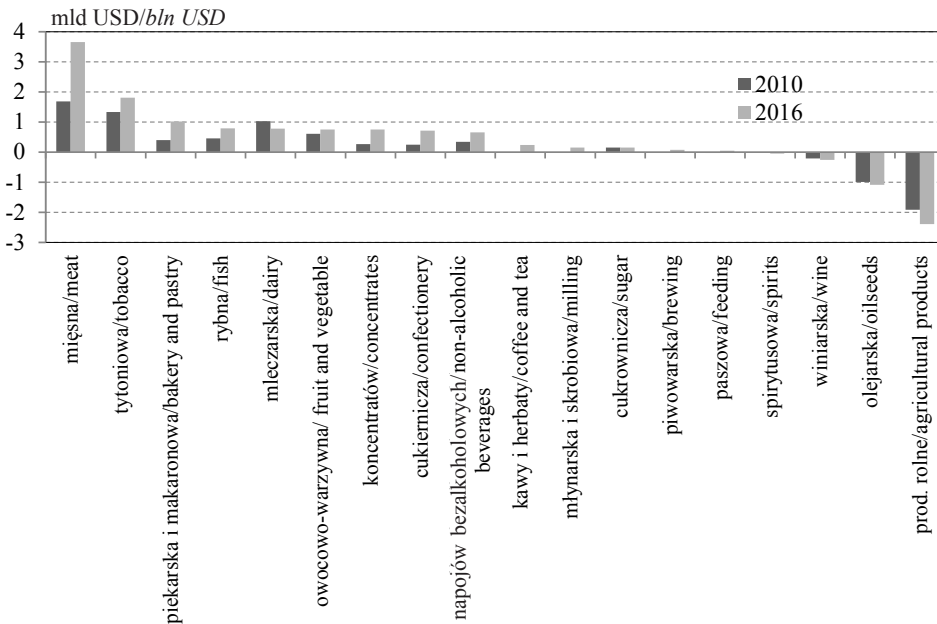
¹ Sektor rybny jest również zaliczany do produkcji zwierzęcej, jednak ze względu na specyfikę sektora, który bazuje głównie na przetwórstwie surowca (rybach) pochodzącego z importu został pominięty w analizie.

Rysunek 1. Struktura polskiego eksportu produktów rolno-spożywczych w latach 2010 i 2016 w podziale na poszczególne branże przemysłu spożywczego oraz produkty rolne

Figure 1. Structure of Polish exports of agri-food products in 2010 and 2016 by food industries and agricultural products

Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy UN Comtrade
Source: own study based on UN Comtrade data

Rysunek 2. Saldo obrotów handlowych produktami rolno-spożywczymi według branż w latach 2010 i 2016

Figure 2. Balance of trade in agri-food products by industry in 2010 and 2016

Źródło: jak na rys. 1

Source: see fig. 1

Struktura geograficzna i towarowa polskiego handlu zagranicznego produktami branży mięsnej, mleczarskiej

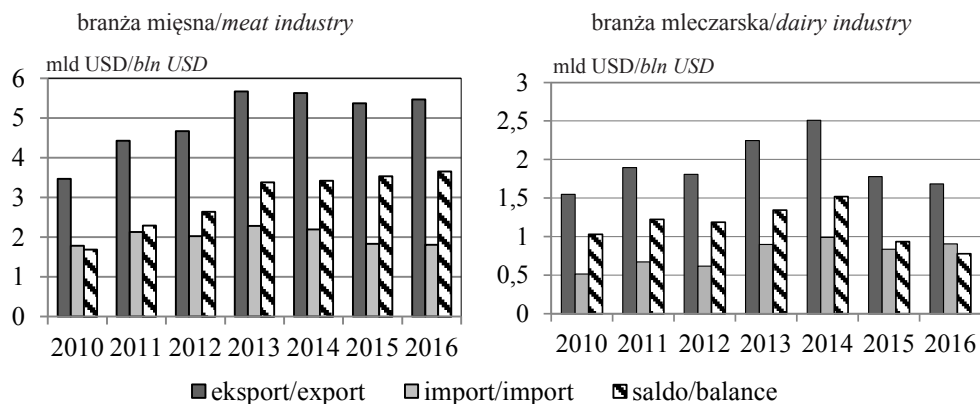
Produkty branży mięsnej i mleczarskiej stanowią łącznie blisko 30% polskiego eksportu rolno-spożywczego, jednak udział produktów branży mleczarskiej był ponadtrzykrotnie mniejszy niż mięsnej. Według danych z 2015 roku udział wartości eksportu w produkcji sektora w przypadku branży mięsnej wyniósł 34,5%, natomiast w mleczarskiej – 26,5%. W analizowanym okresie w branży mięsnej wskaźnik ten wzrósł o 57%, natomiast w przemyśle mleczarskim o 8,7%. Zahamowanie eksportu produktami mleczarskimi wiązało się m.in. z wprowadzonym w połowie 2014 roku przez Rosję embargiem.

Polska w sprzedaży zagranicznej lokuje swoje produkty głównie na rynku unijnym. Do krajów UE trafiło w 2016 roku 84% produktów branży mięsnej i 75% mleczarskiej. Eksport branży mięsnej do krajów unijnych zwiększył się o 4,5% w porównaniu z 2010 rokiem, natomiast w przypadku produktów mleczarskich zmniejszył o 3,9%. Sprzedaż zagraniczna produktów mięsnych zwiększyła się w latach 2010-2016 o ponad połowę (58%), jednak w porównaniu z rokiem 2013 (ostatnim przed wprowadzeniem embarga) wartość eksportu zmniejszyła się o 4%. Spadek ten dotyczył głównie handlu wieprzowiną.

Największym odbiorcą produktów mięsnych z Polski w 2016 roku były Niemcy (16,2%), Wielka Brytania (12,2%) oraz Włochy (9,1%), a spośród krajów pozaunijnych – Hong-Kong (3,5%), Stany Zjednoczone (2,6%) i Izrael (1,2%). Spadek eksportu odnotowano przede wszystkim do Rosji (dwuipółkrotny w porównaniu z 2013 rokiem), Białorusi i na Ukrainę, a także do Korei Południowej (głównie wskutek wprowadzonego w 2014 roku zakazu importu w związku z wykryciem w Polsce pierwszych przypadków wirusa afrykańskiego pomoru świń u dzików – ASF) [Pasińska 2017]. Polska eksportowała głównie mięso drobiowe oraz wołowinę.

Pomimo niesprzyjających warunków zewnętrznych w handlu produktami mięsnymi Polska odnotowywała w analizowanym okresie dodatnie, choć od 2014 roku malejące saldo wymiany handlowej (rys. 3). Było ono generowane przez handel mięsem drobiowym i wołowiną, gdyż w przypadku wieprzowiny bilans był bliski zeru, a w ostatnich latach wykazywał nawet niewielkie wartości ujemne [Bułkowska 2017].

W 2016 roku eksport produktów mleczarskich zwiększył się o blisko 9% w porównaniu z 2010 rokiem, jednak w porównaniu z 2013 rokiem jego wartość zmniejszyła się o 25%. Zmniejszyło się również saldo obrotów handlowych produktami mleczarskimi (rys. 3). Głównie

Rysunek 3. Handel zagraniczny produktami branży mięsnej i mleczarskiej w latach 2010-2016
Figure 3. Foreign trade in meat and dairy industry products in 2010-2016

Źródło: jak na rys. 1

Source: see fig. 1

nym powodem pogorszenia wyników handlowych były niskie ceny mleka i jego przetworów na światowym rynku. Spadek światowych cen wynikał z mniejszego popytu w krajach azjatyckich w związku z dużymi zapasami mleka w proszku. Istotną rolę odegrało również rosyjskie embargo nałożone na dużych światowych eksporterów [Szajner 2017].

Produkty branży mleczarskiej były w 2016 roku eksportowane głównie na rynek niemiecki (19,4%), do Czech (8,7%) i Wielkiej Brytanii (6,7%). Największymi odbiorcami pozaunijnymi były: Algieria (2,7%), Białoruś (2,3%) i Chiny (2,1%). W analizowanym okresie znacząco zwiększył się eksport mleka i jego przetworów na Białoruś, natomiast zmniejszył do Rosji. W asortymencie polskiego eksportu produktami mleczarskimi dominowały sery. Ważną pozycję stanowiły również mleko płynne i śmietana oraz mleko w proszku, jednak w ostatnich 2 latach wartość jego eksportu uległa zmniejszeniu.

Ocena pozycji konkurencyjnej Polski w handlu produktami przemysłu mięsnego i mleczarskiego

W analizowanym okresie Polska posiadała przewagi komparatywne w handlu produktami mięsnymi i mleczarskimi zarówno na rynku unijnym, jak i pozaunijnym. W 2016 roku wyższe wartości wskaźnika na rynku unijnym uzyskała branża mięsna (2,9), natomiast na pozaunijnym mleczarska – 3,4. W porównaniu z 2013 r. pozycja konkurencyjna produktów obu branż nieznacznie się zmniejszyła; dla branży mięsnej wskaźnik RCA zmniejszył się z 3,3 do 3,1, natomiast mleczarskiej z 2,3 do 2,1 (tab. 1).

Zarówno w przypadku branży mięsnej, jak i mleczarskiej wartości wskaźników znacząco się różniły w zależności od asortymentu, ale także i od rynków zbytu. Na rynku unijnym najwyższe wskaźniki RCA Polska miała w handlu drobiem (5,7), a na pozaunijnym – serwatką (9,0). Sektor drobiarski jako jedyny sukcesywnie zwiększał swoją pozycję konkurencyjną w analizowanym okresie zarówno na rynku UE, jak i pozaunijnym. Z kolei największy spadek wartości wskaźnika odnotowano w sektorze wieprzowiny w handlu pozaunijnym. Dla produktów mleczarskich wartości wskaźników RCA wykazywały niewielkie wahania. Największy wzrost przewag komparatywnych w analizowanym okresie odnotowano w polskim handlu mlekiem i śmietaną na rynkach pozaunijnych (tab. 1).

Tabela 1. Wartość wskaźników RCA dla branży mięsnej, mleczarskiej i rolnospożywczej ogółem w latach 2010, 2013 i 2017

Table 1. Value of RCA indicators for the meat and dairy industries products in 2010, 2013 and 2017

Wyszczególnienie/Specification	2010	2013	2016	2010	2013	2016	2010	2013	2016
	ogółem/total			UE/EU			poza UE/extra EU		
Branża mięsna/Meat industry	2,73	3,28	3,14	2,07	2,45	2,91	3,08	3,44	2,51
Wieprzowina/Pork	2,81	4,06	3,03	1,50	1,89	2,06	6,11	9,37	3,61
Wołowina/Beef	2,78	2,67	2,40	2,48	2,81	2,93	2,37	1,02	1,42
Drób/Poultry	3,54	4,14	5,93	3,27	3,75	5,71	1,85	1,79	3,07
Branża mleczarska/Dairy industry	2,21	2,28	2,10	1,40	1,40	1,29	3,26	3,20	3,35
Mleko i śmietana/Milk and cream	2,82	2,95	3,66	1,51	1,53	1,78	0,34	1,32	6,93
Mleko w proszku/Milk powder	1,68	1,28	1,07	2,25	2,06	1,14	2,43	1,36	2,28
Jogurty i napoje/Yoghurts	4,07	3,01	2,41	2,39	1,78	1,23	0,60	1,17	1,47
Serwatka/Whey	3,48	4,20	3,60	1,95	2,33	2,01	8,72	8,82	9,00
Masło/Butter	1,60	1,78	1,78	1,14	1,20	1,46	1,45	1,17	1,13
Sery i twarogi/Cheese and curd	2,14	2,59	2,18	1,07	1,13	1,12	4,93	6,43	3,98
Lody/Ice cream	2,08	2,48	2,26	1,24	1,41	1,27	0,65	1,28	1,08
Produkty rolnospożywcze ogółem/Agri-food products	1,47	1,65	1,55	1,22	1,36	1,40	1,62	1,61	1,53

Źródło: jak na rys. 1

Source: see fig. 1

Podsumowanie i wnioski

Sektor mięsny i mleczarski należą do głównych działów produkcji zwierzęcej w polskim przemyśle rolno-spożywczym, a mięso, mleko i ich przetwory są głównymi towarami eksportowymi. Głównym partnerem handlowym Polski w handlu produktami tych branż pozostają kraje UE, których udział kształtuje się na poziomie powyżej 80%. W strukturze towarowej eksportu sektora mięsnego dominuje drób, nieco mniejsze znaczenie ma wołowina i wieprzowina. Z kolei w przypadku branży mleczarskiej – sery i twarogi oraz mleko płynne i śmietana.

Ograniczenia wynikające z nałożonego w 2014 roku przez Rosję embarga, m.in. na produkty mięsne i mleczarskie, oraz wstrzymania importu polskiej wieprzowiny przez kraje azjatyckie w wyniku wykrycia w Polsce ASF w największym stopniu dotknęły sektor wieprzowiny i doprowadziły do ograniczenia polskiego eksportu tego gatunku mięsa. Negatywne skutki odczuła również branża mleczarska głównie w wyniku załamania popytu, co skutkowało spadkiem cen na rynkach światowych.

Najszybciej rozwijającym się sektorem w Polsce jest branża drobiarska, która jako jedyna najmniej ucierpiała wskutek wprowadzonego embarga, ponieważ Rosja dla tej branży była mniej znaczącym importem niż w przypadku produktów branży mleczarskiej czy wieprzowiny. Pomimo niesprzyjających okoliczności zewnętrznych, polscy producenci systematycznie zwiększali przewagi komparatywne w handlu tą grupą produktów zarówno na rynku UE, jak i poza nim.

Przy w miarę stałym popycie wewnętrznym, dalszy rozwój eksportu produktów żywnościowych warunkuje rozwój całego sektora mięsnego i mleczarskiego w Polsce. Oba sektory mają kluczowe znaczenie dla polskiego przemysłu spożywczego, a pośrednio także dla polskiego rolnictwa, które stanowi podstawowe źródło zaopatrzenia przetwórstwa w surowiec.

Literatura

- Ambroziak Łukasz. 2014. Evaluation of the Polish competitive position in foreign trade in agri-food products with the European Union. [W] *Assessment of the competitiveness of Polish food producers in the European Union*, red. I. Szczepaniak, 48-69. Warszawa: IERiGŻ-PIB.
- Ambroziak Łukasz, Iwona Szczepaniak. 2014. „Skutki rosyjskiego embarga na import produktów rolno-spożywczych”. *Przemysł Spożywczy* 68 (9): 2-8.
- Bułkowska Małgorzata. 2017. „Kierunki polskiego eksportu mięsa i produktów mięsnych”. *Gospodarka Regionalna i Międzynarodowa, Studia i Prace WNEiZ US* 49 (2): 35-47.
- Mroczek Robert, Mirosława Tereszczuk. 2014. „Zmiany w polskim przemyśle mięsnym po przystąpieniu do Unii Europejskiej”. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu* 361: 152-161.
- Pasińska Dorota. 2016. „Drób, Wołowina, Wieprzowina”. *Handel Zagraniczny Produktami Rolno-Spożywczymi. Stan i Perspektywy* 44: 51-60.
- Szajner Piotr. 2016. „Mleko i przetwory”. *Handel Zagraniczny Produktami Rolno-Spożywczymi. Stan i Perspektywy* 44: 47-50.

Summary

The aim of the paper is to present the position of meat and dairy industries in the Polish agri-food trade in 2010-2016. The paper analyzes the changes in the geographical and commodity structure of trade in selected products in relation to the entire agri-food sector as well as evaluates their competitive position based on the comparative advantage (RCA) indicator. Analyzes has shown that despite import restrictions, the meat sector is crucial for the Polish food industry. It corresponds to about 20% of exports and generates 1/3 of surplus in trade in agri-food products. The fastest growing sector in Poland is the poultry industry, which has gradually increased its comparative advantages in analyzed period.

Adres do korespondencji
mgr Małgorzata Bułkowska (orcid.org/0000-0002-6673-7414)
Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB
ul. Świętokrzyska 20, 00-002 Warszawa, tel. (22) 505 44 03
e-mail: bulkowska@ierigz.waw.pl